אדם ובהמה תושיע ה׳

בראשית רבה לג א - אלכסנדר מוקדון ומלך קציא

״ויזכור אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה אשר אתו בתיבה״ (בראשית ח א).

כתוב: ״צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה אדם ובהמה תושיע ה׳ ״ (תהלים לו ז).

אלכסנדרוס מקדון הלך אצל מלך קציא לאחורי הרי חשך ושלח לו.

יצא לו (מלך קציא) טעון לחם של זהב בתוך קערה של זהב.

אמר לו (אלכסנדר למלך קציא): לממונך אני צריך?

אמר לו (מלך קציא לאלכסנדר): ולא היה לך מה לאכול בארצך שבאת לכאן?

אמר לו: לא באתי [לשם ממון], אלא רוצה אני לדעת איך אתם דנים.

יום אחד ישב אצלו. בא אדם אחד וקבל על חברו. אמר: אדם זה מכר לי חורבה אחת ומצאתי בתוכה מטמון. זה שקנה אמר: חורבה קניתי, ממון לא קניתי. וזה שמכר אמר: חורבה וכל מה שבתוכה מכרתי. אמר (מלך קציא) לאחד מהם: יש לך בן זכר? אמר לו: הן. ואמר לאחר: יש לך בת נקבה? אמר לו הן. אמר להם: לכו והשיאו זו לזה ויהא הממון לשניהם.

ראהו (מלך קציא לאלכסנדר מוקדון) יושב תמה. אמר לו: מה? לא דנתי יפה?

אמר לו: הן.

אמר לו: אילו היה אצלכם, איך הייתם דנים?

אמר לו: הורגים זה וזה והמלכות נוטלת ממון שניהם.[1]

אמר לו: מטר יורד אצלכם?

אמר לו: הן.

– שמש זורחת אצלכם?

א״ל: הן.

א״ל: יש אצלכם בהמה דקה?

א״ל: הן.

א״ל: תפח רוחו של אותו האיש! לא בזכותכם יורד המטר ולא בזכותכם זורחת השמש עליכם, אלא בזכות הבהמה, שכתוב: ״אדם ובהמה תושיע ה׳ ״ - אדם בזכות בהמה תושיע ה׳.[2]

השאלה המתבקשת היא: מה הקשר של מדרש זה לפרשת נח? האם המדרש מרמז שאפילו נח לא ניצל בזכות עצמו, אלא (גם) בזכות ״החיה והבהמה אשר אתו בתיבה״? האם הוא מציע לנו לחשוב על עולם עם בעלי חיים בלבד, ללא אדם? האם הוא מנסה לענות, גם אם בעקיפין על שאלת הגמרא במסכת סנהדרין: אם אדם חטא בהמה מה חטאה? אולי אין בכלל כוונת סיפור זה לפרש את פרשת המבול עצמה, כמו להצביע על רשעותה של ממלכת יוון שהייתה אף גרועה מדור המבול? או שפשוט לפנינו דרשה אסוציאטיבית בה הדרשן חורז ומדלג מעניין לעניין? ראה יונה פרנקל: עיונים בעולמו הרוחני של סיפור האגדה, ספרית הקיבוץ המאוחד 1992, שמנתח סיפור זה ומצביע על כך שהאנטיתזה ליוון הרשעה היא לא עם ישראל אלא גוי הגון - מלכות מסתורית ש״מעבר להרי החושך״, ״אשר אין לה כל יחס לעם ישראל״, אך בכל זאת מלכות אשר מציגה אפשרות

---

[1] ראה ויקרא רבה יט ו על פשעיו של יהויקים מלך יהודה: ״שהיה הורג את בעליהם ומענה את נשיהם ומכניס ממונם לטמיון״ להכניס לטמיון או לצאת לטמיון או בלשוננו היום ירד לטמיון (ראה מסכת דרך ארץ פרק המינין הלכה כח: ״בשביל ארבעה דברים נכסי בעלי בתים יורדין לטמיון״) פירושו נתפס לאוצר השלטון. המדרש לא אומר זאת, אבל מתבקש לשוני בין המטמון של מלך קציא ובין הטמיון של אלכסנדר מוקדון.

[2] אפשר שמדרש זה מכוון לקנטר את השלטון והתרבות היוונית (והמתייוונת) וללעוג לה, ואפשר שהוא מכוון למשהו בסיסי יותר וכלל אנושי. בשני ימים בבריאה נאמר ״כי טוב״ באמצע היום. ביום השלישי, תשלום ליום שני שלא נאמר בו כי טוב (רש״י בראשית א ז); וביום השישי, גם שם באמצע היום, לאחר השלמת בריאת החיות! ולאחר בריאת האדם לא נאמר ״כי טוב״. אבל בסוף היום השישי נאמר: ״וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד״. האם משפט זה מכוון לאדם שהוא ״סיכום הבריאה״, הוא ה״טוב מאד״; או שהכוונה לבריאה כולה, למעשה ששת הימים כולם ואגב כך גם לאדם כחלק מהבריאה? התשובה: תלוי בהתנהגות האדם. כדברי בראשית רבה ח א: ״אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך, שלשול זה קדמך״. אלכסנדר מוקדון מסמל את האדם שלא זכה והוא חי בזכות החיה והבהמה אשר סביבו. מלך קציא – זכה. וכבר דנו במדרש זה במסגרת רחבה יותר בדברינו אם אדם חטא בהמה במה חטאה בפרשה זו, כולל המדרש המקביל בויקרא רבה כז א בפרשת אמור על הפסוק: ״שור או כשב או עז ... והיה שבעת ימים תחת אמו״.

של מוסר ודין בגויים (כפי שמצווים בני נח). ״הגוי האידיאלי של מלכות קצייא״, מסיים פרנקל, ״לא קיבל את התורה ואינו יודע את מצותיה, אך הוא יודע שיש אל בשמים המזכה את בני המלכויות בחיים, אם הם רודפי צדק ושלום״. אולי גם את זה באות פרשות בראשית ונח ללמדנו (לפני שנתמקד מפרשת לך לך ואילך בקורות עם ישראל).[3]

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: ראה גמרא מסכת תמיד דף לב על מפגשי אלכסנדר מוקדון וזקני הנגב: ״עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון - את זקני הנגב וכו׳ ״ (דף לא ע״ב שם). ראו שם הסיפור על מסעו של אלכסנדר מוקדון למדינת אפריקי, כיצד קידמוהו בלחם של זהב -סיפור שמזכיר את הסיפור על מלך קציא כאן. סיפור מדינת אפריקי נמצא גם במדרש ויקרא רבה כז א בפרשת אמור, עליו הרחבנו בדברינו צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה בפרשת אמור. שני הסיפורים, על מפגש אלכסנדר מוקדון עם מלך קציא ועל מסעו למדינת אפריקי הם דרשות על שני חלקי הפסוק שהוא אחד: ״צדקתך כהררי אל משפטיך תהום רבה, אדם ובהמה תושיע ה׳ ״. וראו עוד הדף ורחמיו על כל מעשיו בפרשה זו.

[3] ולכן ניתן אולי להוסיף גם את פרשת דור הפלגה שממנה ״יצא אשור״ והתגלגל עד סיפור נינוה בספר יונה שאנו קוראים במנחה של יום כיפור. על קשר זה ראו בדברינו אנשי נינוה ביום כיפור וכן אברהם ודור הפלגה בפרשה זו.